

Kungliga bibliotekets remissvar på En kulturkanon för Sverige (SOU 2025:92)

Utgångspunkter

I remissen ligger att regeringen vill ha synpunkter på överväganden och förslag i betänkandet om hur Sveriges kulturkanon ska förvaltas, tillgängliggöras och hållas relevant över tid (avsnitt 6) samt konsekvenser (avsnitt 7). KB avstyrker ett antal utpekade förslag i avsnitt 6.2 och 6.3. Grunden till detta förklaras under respektive avsnitt. Vad gäller övriga förslag i avsnitt 6 väljer KB att inte yttra sig. KB har också synpunkter vad gäller avsnitt 7.

Kungliga bibliotekets remissvar utgår från de kulturpolitiska mål som styr området och som bland annat säger att kulturpolitiken ska främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas. De kulturpolitiska målen är styrande i kultursamverkansmodellen, där en av de vägledande principerna handlar om armlängds avstånd (*Kulturrådets riktlinjer för årliga statliga bidrag till regionerna inom kultursamverkansmodellen*, 2023). KB deltar bland annat i modellens samverkansråd.

Remissvaret tar även sin utgångspunkt i bibliotekslagen, som säger att biblioteken ska främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt. Lagen säger också att folkbibliotekens utbud av medier och tjänster ska präglas av allsidighet och kvalitet. Bibliotekslagen lyfter fram de särskilt prioriterade grupperna barn och unga, personer med funktionsnedsättning, personer med annat modersmål än svenska samt nationella minoriteter.

Kapitel 6. Kommitténs överväganden och förslag

6.1 Principiella utgångspunkter

Det har framkommit i de samråd som KB genomfört med de nationella minoriteterna att deltagarna anser att kulturkanon i mycket liten grad inkluderar de nationella minoriteternas kultur och språk samt att dialogen under framtagandet inte varit tillfredsställande. Ur det perspektivet riskerar arbetet med att förvalta och sprida

kanon att förstärka upplevelsen av exkludering. Hur minoriteternas kulturarv ska bevaras och förmedlas är något som behöver ske i samråd med minoriteterna själva.

6.2 Kommitténs förslag om hur Sveriges kulturkanon ska förvaltas, tillgängliggöras och hållas relevant över tid

KB ifrågasätter detaljeringen i förslagen och beskrivningen av arbetsmetoder för förvaltning av kanon i avsnitt 6.2 med tanke på principen om armlängds avstånd. Förslagen går på så sätt inte i linje med betänkandets ”övergripande ambition” att ”Sveriges kulturkanon får möjlighet att verka fritt och självständigt och med respekt för principen om armlängds avstånd från politiken”.

KB anser att förslagen om förvaltning och tillgängliggörande riskerar att bygga upp nya, kostnadsdrivande strukturer som verkar parallellt med befintliga strukturer inom kultur- och kulturarvssektorn i dag.

6.2.1 Sveriges kulturkanon bör förvaltas i en form som garanterar frihet och självständighet

KB anser att förslaget att bilda en stiftelse inte är utrett och konsekvensanalyserat. Det finns risker vad gäller insyn och demokratiska beslut. Frågetecken finns kring vem som ska utse styrelsen. Kommer en stiftelse att kunna förvalta en politiskt oberoende kulturkanon?

KB avstyrker att ansvaret för kulturkanons förvaltning och tillgängliggörande ska ligga hos en självständig stiftelse, eftersom frågan inte är tillräckligt utredd.

6.2.2 En ny stiftelse bildas

KB anser att det är upp till regeringen att besluta om hantering av rekommendationer från Riksrevisionens rapport *Allmänna arvsfonden- pengar som söker mening*. Det ingår inte i utredningens uppdrag.

I betänkandet står att stiftelsen kommer att utan begränsning kunna ta emot donationer och äga bolag. KB saknar en analys av hur rollen för en sådan stiftelse skulle fungera i det rådande systemet för samhällets kulturinstitutioner. Risken är att det blir en oklar styrning och att resurser späds ut.

KB anser att förslaget att bilda en stiftelse som ska förvalta Sveriges kulturkanon med medel ur Allmänna arvsfonden inte är tillräckligt konsekvensutrett.

6.2.3 Tillgängliggörande av kanon genom en digital portal

Befintliga kulturarvsinstitutioner, som muséer, bibliotek och arkiv, arbetar redan idag med stöd i digitala tjänster/portaler och har kunskap och erfarenhet om hur man

när fram till olika målgrupper. Sverige har tre centrala institutioner med just dessa kärnuppdrag: KB, Riksantikvarieämbetet (RAÄ) och Riksarkivet. Dessa myndigheter har under lång tid utvecklat infrastrukturer, arbetsflöden och specialistkompetens för digital kulturarvsförvaltning. KB driver exempelvis väl etablerade system som Libris och Swepub samt KB Digitalt; RAÄ ansvarar för nationell kulturmiljöinformation genom bland annat Fornsök och K-samsök; och Riksarkivet förvaltar och tillgängliggör stora digitala arkivsamlingar samt Nationell Arkivdatabas (NAD).

För att inte riskera att bygga upp parallella strukturer föreslår KB att det, i stället för att bygga en separat portal, görs en satsning på befintliga digitala portaler som drivs av det offentliga eller intresseorganisationer. Att bygga på ingångar som redan existerar och skapa sammanhang ligger i linje med betänkandets uppfattning att ”kanon inte ska förstås som en definitiv och obestridlig lista”.

KB bedömer att den uppskattade summan, 6 miljoner kronor årligen, för portalens förvaltning och drift framstår som otillräcklig, utifrån jämförelser med liknande portaler och utifrån de ambitionsnivåer som utredningen anför.

KB avstyrker förslaget om att tillgängliggöra kanon genom en ny digital portal.

- **AI och kulturkanon – mot en kulturellt förankrad digital framtid**

Utredningen tillskriver kulturkanon en funktion som grund för AI-träning. Detta framstår som ett tekniskt orealistiskt och delvis missriktat antagande. En kanon bestående av hundra verk – historiskt spridda över olika epoker, stilar och genrer – är kvantitativt och språkligt alltför begränsad för att på egen hand utgöra relevant träningsdata för moderna språkmodeller, som kräver miljarder tokens och en bred representation av språkets faktiska variation.

Kulturkanon kan ha ett värde som en kurerad referensram, exempelvis för kvalitativ analys eller kontextuell komplettering, men den kan inte fungera som en självständig bas för AI-inlärning eller fungera som självständig träningsgrund, anser KB.

Den avgränsade omfattningen av en kulturkanon innebär att den inte kan representera den språkliga, stilistiska och kulturella mångfald som krävs för hög träffsäkerhet i svenska AI-system.

KB ser också en risk att man låser fast vad som är svensk kultur, utifrån ett fåtal utvalda verk. Det riskerar att bli en bias där AI reproducerar värderingar om vad som är svenskt.

KB har flera av verken i kulturkanon i sina samlingar och tillgängliggör dem på olika sätt. Flera av de arbetsuppgifter som nämns, som indexering och digitalisering av verken, ingår i nationalbibliotekets uppdrag i dag.

KB avstyrker att kanon används som referensram som AI kan tränas på.

6.2.4 Tillgängliggörande av kanon genom kultur- och kulturarvsaktörerna

KB ser positivt på förslagen om nätverk för samverkan och erfarenhetsutbyte mellan olika kultur- och kulturarvsaktörer, vad gäller spridning av kulturarvet generellt. Det är i sammanhanget viktigt att regionala och lokala perspektiv tas tillvara. KB menar i likhet med utredningen att kulturlivet drar nytta av att både ideella och privata liksom offentliga aktörer, till exempel biblioteken, initierar och genomför regionala och lokala projekt som berör kulturarvet.

Det finns redan många nätverk för samverkan och att bygga upp parallella system specifikt för verken i kulturkanon riskerar att dels överbyråkratisera, dels skapa parallella strukturer för enbart en liten del av institutionernas uppdrag.

KB avstyrker förslagen om att bilda nya nätverk specifikt för arbete med kulturkanon.

6.2.6 Tillgängliggörande av kanon genom folkbildningen

KB anser att det är positivt att inkludera studieförbund och folkhögskolor i arbetet med kulturarvet, i syfte att främja bildning, gemenskap och inkludering. Om det ska vara möjligt måste det säkerställas att folkbildningen har tillräckligt med resurser för arbetet.

KB tillstyrker förslaget att ”stiftelsen samverkar med studieförbund och folkhögskolor i syfte att främja bildning gemenskap och inkludering”, förutsatt att finansiering finns, men avstyrker att begränsa det arbetet till kulturkanon.

6.3 Interimslösningar för att tillgängliggöra Sveriges kulturkanon i avvaktan på att en stiftelse bildas

6.3.2 Tillfälliga stimulansmedel till läns museer och andra regionala kultur- och kulturarvsaktörer för att initiera regionala kanonprojekt

I förslaget pekas bland annat läns museerna ut som viktiga aktörer för lokal spridning av kulturkanon, liksom för skapandet av regionala kanoner. Medel föreslås att tas från exempelvis anslag 1:6, *Bidrag till regional kulturverksamhet*.

KB:s uppfattning är att förslaget därmed innebär att kultursamverkansmodellen kringgås för ett av staten utpekat uppdrag till läns museer med flera aktörer. Detta

innebär i praktiken att medel omfördelas från den verksamhet som regionerna självständigt råder över, till ett av staten formulerat område.

KB ser detta förslag som bekymmersamt av flera skäl. Ett av dessa handlar om styrning och regionernas självbestämmande och principen om armlängds avstånd inom kultursamverkansmodellen och enligt museilagen (Museilag 2017:563). Tidigare i betänkandet poängteras politisk oberoende i förvaltningen av kulturkanon.

Ett annat skäl är det som betänkandet lyfter fram; att många kulturaktörer på regional nivå har en ansträngd ekonomi och har med dagens resurstilldelning svårt att klara sina kärnuppgifter. En ytterligare minskning av medel genom kultursamverkansmodellen skulle spä på den svårigheten.

KB avstyrker att medel i regeringens kulturbudget för perioden 2026–2028 öronmärks för ett särskilt stimulansbidrag till läns museer och andra regionala kultur- och kulturarvsaktörer i syfte att möjliggöra regionala kanonprojekt.

Kapitel 7. Konsekvenser

7.1 Ekonomiska konsekvenser

- **Samhällsekonomiska konsekvenser.**

Förslaget innebär att ett engångsbelopp om cirka 150 miljoner kronor avskiljs från Allmänna arvsfonden och tillförs som grundkapital till en nyinrättad stiftelse. KB noterar att när medel tas från Allmänna arvsfonden dras medel bort från satsningar på de av bibliotekslagen prioriterade grupperna barn, unga och personer med funktionsnedsättning. KB anser inte att detta förslag har konsekvensanalyserats.

KB bedömer dessutom att den digitala portalen är underfinansierad i förslaget och satsningen riskerar därför att fördröjas ytterligare i senare skede.

- **Ekonomiska konsekvenser av kommitténs förslag till interimslösningar i avvaktan på att en stiftelse har bildats.**

KB ser att förslaget om att använda medel från anslag 1:6, *Bidrag till regional kulturverksamhet* för interimslösningar riskerar att få negativa konsekvenser för regional kulturverksamhet (se ovan 6.3.2).

7.2 Övriga konsekvenser

- **Möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen.**

KB vill kommentera ambitionen att med kulturkanon öka integrationen av nyanlända. Undersökningar visar att biblioteken redan idag fyller en viktig funktion för personer med annat modersmål än svenska och för personer som är nya i landet.

De använder biblioteken i högre grad än andra, vilket de senaste årens SOM-undersökningar har visat (Wallin m fl, För vem är biblioteken viktiga? *I rörelse*, SOM-institutet, 2025). Biblioteken är därmed redan en viktig verksamhet för integrering och språkutveckling hos människor i Sverige.

Ställningstagande

- KB avstyrker de förslag som adresserats i utredningens avsnitt 6.2 och 6.3.
- KB lyfter fram ytterligare möjliga konsekvenser av förslagen, utöver dem som anförs i utredningens avsnitt 7.

Karin Grönvall har beslutat detta yttrande. Anna-Stina Takala har varit föredragande. I den slutliga handläggningen har också Christer Karlsson och Cecilia Ericson deltagit.

Beslutet har signerats elektroniskt.

Karin Grönvall
Riksbibliotekarie, Kungliga biblioteket

Anna-Stina Takala
Handläggare, Avdelningen för samverkan